
Spis treści

Helena Marzec Edukacja w procesie zmiany. Wartości w społeczeństwie ryzyka. Wstęp	5
Część 1. Systemy wartości i aksjologiczne horyzonty społeczeństwa ryzyka	
Helena Marzec System wartości uznawany i przekazywany we współczesnych rodzinach zamożnych, funkcjonujących w społeczeństwie ryzyka ..	19
Marzena Dobosz Przyszłość edukacji szkolnej: rewolucja, ewolucja, a może synergia tradycji i alternatyw?	43
Anna Brés Aksjologiczne horyzonty społeczeństwa ryzyka	59
Część 2 Podejścia, metody i narzędzia edukacji do wartości w społeczeństwie ryzyka	
Kamila Lasocińska Edukacja biograficzna i autokreacja w „społeczeństwie ryzyka” – nowe wyzwania i możliwości	87
Magdalena Kracik, Krzysztof Miraj Koegzystencja turystyki i edukacji kulinarnej w zachowaniu i promocji dziedzictwa kulturowego regionów	109

Grzegorz Granosik, Agata Granosik	
Ready Teddy Go! – nowe narzędzie edukacyjne	129
Kamila Witerska	
Jaka jest twoja historia? Storytelling i drama w edukacji do wartości w projekcie Remembrance	147

Edukacja w procesie zmiany. Wartości w społeczeństwie ryzyka.

Wstęp

„Zmiana” jest obecnie jednym z najczęściej używanych terminów. Za jego pomocą próbuje się opisywać, charakteryzować, analizować czy wyjaśniać wiele zjawisk dokonujących się we współczesnym świecie.

W każdym społeczeństwie mają miejsce zarówno procesy kontynuacji, jak i zmiany. Kontynuacja zapewnia ciągłość życia społecznego. Pomaga w podtrzymywaniu więzi między pokoleniami, zachowaniu tradycji, przejmowaniu przez młode pokolenia wiedzy i umiejętności ludzi starszych. Umożliwia istnienie trwałych wartości, wzorów, sposobów działania oraz rozwiązywanie problemów i utrzymywanie przyjętego stylu życia. Jest to istota transmisji kultury.

Także zmiana społeczna jest ważnym, choć naruszającym *status quo* elementem funkcjonowania społeczeństwa. Od najdawniejszych lat dokonują się w nim wszakże zmiany demograficzne, zmiany warunków życia ludności i relacji między ludźmi, modyfikacji podlega styl życia, następują przemiany pokoleniowe.

Gwałtowne zmiany społeczne niosą ze sobą jednak także liczne skutki negatywne. Zmiany cywilizacyjne w biednych i zacofanych krajach spowodowały niekontrolowany wyż demograficzny, a w społeczeństwach wysoko rozwiniętych znaczny spadek liczby urodzeń. Procesy uprzemysławiania i urbanizacji doprowadziły do gwałtownego zmniejszania się areału pól uprawnych, łąk i lasów. W wyniku

gwałtownej rozbudowy miast, infrastruktury technicznej, przemysłu i usług dramatycznie nasila się dewastacja środowiska naturalnego. W oszałamiającym tempie kurczą się zasoby czystej wody. Z fabryk i hut wydostają się do atmosfery miliony ton szkodliwych substancji, co wywołuje bardzo niekorzystne dla człowieka skutki klimatyczne (Beck, 2002).

Wszyscy odczuwamy znaczne zmniejszenie się bezpieczeństwa na świecie – z powodu wzrastających napięć politycznych i gospodarczych oraz jednoczesnego znacznego zwiększenia się siły i skuteczności broni masowego rażenia. Szerzą się plagi charakterystyczne dla współczesnej cywilizacji: alkoholizm i narkomania, przemoc, agresja i terroryzm. Widoczne jest narastanie niepewności i ryzyka w codziennych działaniach ludzi. Następuje eskalacja napięć psychicznych i stresów, do czego przyczynia się ciągle zagrażające wielu ludziom widmo utraty pracy.

Charakterystyczne dla procesów globalizacji „kurczenie się czasu i przestrzeni” powoduje zderzanie się różnych kultur, religii, stylów życia. Jednym z negatywnych skutków globalizacji jest tworzenie się międzynarodowych mafii i gangów przestępczych.

Zmiany dotyczą nie tylko warunków zewnętrznych, ale też wnętrza człowieka, jego psychiki i tożsamości. Wprawdzie poszukiwanie tego, kim chce się być, próby określenia, „kiedy jest się sobą” cechowały i cechują w mniejszym lub większym stopniu wszystkich ludzi we wszystkich epokach, ale w obecnych czasach przybierają na sile.

Zmiany, które zachodzą w człowieku, są obecnie odpowiedzią na oczekiwania i standardy określonych środowisk, w których on funkcjonuje. Inne są wyrazem pracy nad sobą, konstruowania samego siebie.

Gwałtowny charakter zmiany, połączony zwykle z radykalizmem, powoduje konieczność całkowicie nowego spojrzenia na zadania edukacji. Na pewno nie powinna ona mieć charakteru adaptacyjnego w stosunku do istniejącej rzeczywistości, gdyż rzeczywistość ta szybko ulega zmianom. Trudno zatem tworzyć programy kształcenia i wychowania dla stanów, które wystąpią w najbliższym czasie, bo będą one trwać krótko. Istotne jest to, jak przygotować siebie oraz dzieci i młodzież do wyzwań, które wystąpią w bardzo szybko zmieniającym się świecie.

Współczesne szkoły powinny mniejszą wagę przywiązywać do kształtowania umiejętności technicznych, gdyż technika będzie zmieniać się jeszcze szybciej niż obecnie, w szerszym zaś zakresie powinny rozwijać umiejętności życiowe. Jedną z najważniejszych będzie umiejętność radzenia sobie ze zmianą, poznawania nowych stanów rzeczy, utrzymania równowagi psychicznej w nowych, nieznanym dotąd sytuacjach.

Szkoły oraz inne instytucje dydaktyczno-wychowawcze i opiekuńcze powinny przywiązywać większą uwagę do rozwoju osobowości uczniów i wychowanków, a także do pomocy w kształtowaniu ich tożsamości. Zmiana współczesnej szkoły związana jest nie tylko z innym postrzeganiem jej funkcji, ale również interakcji między nauczycielami i uczniami. Osoba ucząca się powinna stać się indywidualnością oraz autonomicznym podmiotem, rozwijającym się w integracji intelektualnej, emocjonalnej i wolicjonalnej, zdolnym do samodzielnego myślenia, wartościowania, decydowania, odpowiedzialnego postępowania oraz otwartego wyrażania własnych myśli i uczuć. W ponowoczesnym społeczeństwie to właśnie edukacja będzie decydować o sukcesie.

Coraz większego znaczenia nabiera zdobycie podstaw do racjonalnego, refleksyjnego tworzenia siebie i skutecznej pracy nad sobą. Istotnym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do czynnego udziału w społeczeństwie oraz rozwój ich twórczej aktywności, uczenia się innowacyjnego i twórczego. Uczniowie powinni być przygotowani do radzenia sobie w czasach współczesnych, w świecie otwartym, ale zmiennym i nieprzewidywalnym.

Jednym ze sposobów ułatwiających człowiekowi odnajdywanie się w tej skomplikowanej współczesności jest edukacja. To ona stwarza szanse zrozumienia świata, który nas otacza, zmian, jakie w nim zachodzą, ale także zmian, jakie dokonują się w nas samych jako członkach określonych grup zawodowych, społecznych, określonych narodów, jako mieszkańców „globalnej wioski”, ale także jako w pełni autonomicznych jednostkach. Dotyczy to zarówno edukacji dzieci i młodzieży, jak i edukacji osób dorosłych, będących w okresie aktywności zawodowej, a także osób w tzw. trzecim wieku. Ma to związek z edukacją szkolną i pozaszkolną, ogólną oraz zawodową, realizowaną w specjalnie do tego celu powołanych instytucjach, ale także w sposób samodzielny.

Uznając nieuniknioną zmian, w niniejszym opracowaniu zaakcentowano rolę edukacji w przygotowaniu jednostki do życia i pracy w świecie zmiany.

Perspektywę życia współczesnego człowieka odnieść można przynajmniej do następujących aspektów: ogromnej odpowiedzialności za rozwój współczesnej cywilizacji oraz poszukiwania nowoczesnej postaci i wartości własnego życia, poczucia w nim pełni istnienia.

Mamy tu na uwadze edukację szeroko rozumianą, zarówno tę ogólną, jak i zawodową, realizowaną w formach szkolnych oraz pozaszkolnych.

Edukacja, zgodnie z teoretycznymi założeniami, powinna dążyć w kierunku godzenia się ze zmiennością zdarzeń, podejmowania decyzji lub wyboru rozwiązań problemów prywatnych i zawodowych, poszukiwania szans samorealizacji czy osiągnięcia sukcesu społeczno-zawodowego.

Trudno jednoznacznie scharakteryzować i określić cywilizacyjny rozwój współczesnego świata. Odnalezienie swojego miejsca w chaosie przemian, pokonywanie niepewności, dezorientacji i lęków, ustalanie wzajemnych zależności i prawidłowości, wymaga nie tylko aktywności w zakresie dokonywania świadomych wyborów i decyzji, ale również intelektualnej refleksji czy logicznego uzasadnienia. Warto też zwrócić uwagę na pewien paradoks świata współczesnego. Z jednej strony daje on poczucie większej wolności, możliwość różnorodnych przeżyć i doznań, z drugiej strony intensywność zmian utrudnia nie tylko orientację i wybór tego, co jest istotne, ale powodować może dezorientację w poszerzonej przestrzeni życiowej, a w rezultacie poczucie osamotnienia czy zagrożenia.

Sytuacja zmiany sprawia, że całkowitym przeobrażeniom ulegają dotychczasowe doświadczenia człowieka we wszystkich sferach jego funkcjonowania. Dlatego problem zmiany powinien być rozpatrywany w wielu perspektywach i kontekstach. Mając na uwadze obszar edukacji, jej funkcje oraz rolę zarówno dla społeczeństwa jako całości, jak i dla poszczególnych jednostek oraz szeroko rozumianej gospodarki, pod uwagę można wziąć perspektywy dotyczące (Gerlach, 2011, s. 5):

- zmiany w organizacji życia gospodarczego,
- zmiany w organizacji życia społecznego,
- zmiany warunków życia jednostek.

Zmiany w organizacji życia gospodarczego w najszerszej perspektywie dotyczą procesu globalizowania się gospodarek, którego wyrazami są: swobodny przepływ różnych form kapitału, decentralizacja, konkurencja, nastawienie na efektywność i wydajność, elastyczność, liberalizm i indywidualizm.

Zmiany w organizacji życia społecznego związane są głównie z zacieraniem tradycyjnych form porządku społecznego, bezustannym tworzeniem coraz to nowszych reguł i praktyk społecznych, które cechuje najczęściej niepewność, nieprzewidywalność i ambiwalencja.

W myśl poglądów Anthony'ego Giddensa:

[...] dokonujący się proces zmian przypomina rozpędanego molocha, w którym świat, pozostając poza kontrolą, z jednej strony stwarza olbrzymie możliwości dla jednostek oraz otwiera nowe perspektywy polityczno-gospodarcze, z drugiej zaś sprowadzać może katastrofy, niweczyć wszelkie korzyści, prowadzić do izolacji i atomizacji życia społecznego, spychać na margines tych, którzy nie potrafili przystosować się do nowych warunków. Życie człowieka podzielone więc zostaje pomiędzy bezpieczeństwem a ryzykiem, intymnością a bezosobowością, staranną wiedzą ekspercką a dezorientującym relatywizmem kulturowym.

Proces zmian jest ze swej natury nieprzewidywalny. Nie chodzi już tylko o bezustannie zachodzące zmiany. Istota sprawy polega na tym, że te zmiany wykraczają poza wszelkie oczekiwania człowieka i wymykają się jego kontroli (Giddens, 2010, s. 46).

Zdaniem wielu teoretyków społecznych spustoszenie ludzkiego życia, sytuacje niezadowolenia, wykorzenia i marginalizacji to sprawy na tyle poważne, by podejmować działania w kierunku stwarzania realnych alternatyw społecznych i instytucjonalnych, których wyrazem jest m.in. sprawny system edukacyjny.

Zmiany dokonują się zbyt szybko, wyzwania z nimi związane stają się zbyt nagłe, by człowiek mógł przygotować się na nie jedynie

poprzez uczestnictwo w ramach tradycyjnych systemów edukacyjnych, które z racji swej specyfiki nie są w stanie nadążać za intensywnością i złożonością zachodzących wokół zdarzeń. W związku z tym otwiera się przestrzeń dla edukacji, rozumianej już tylko jako edukacja całościowa.

Odnosząc problem zmiany do wymiaru jednostkowego, zauważyć można w wielu poglądach, zwłaszcza w myśli Ericha Fromma, wyraźny pesymizm i brak punktów orientacyjnych współczesnego człowieka. W jego filozofii współczesna cywilizacja stanowi czynnik alienacji, dezorientacji i wykorzenienia człowieka. W jednym ze swoich dzieł Fromm (2000, s. 12–14) napisał, że dzisiejszy człowiek czuje się zdezorientowany, całymi dniami pracuje, mając świadomość daremności swoich działań. Człowiek, mimo że jest panem przyrody, jest bezsilny w życiu prywatnym i społecznym, stracił samego siebie. Stawia sobie pytania: „kim jestem?”, „jak powinienem żyć?” i „jak wykorzystać swój potencjał?”. Zdaniem cytowanego filozofa postępujący proces indywidualizacji stawia człowieka przed problemami świata i doprowadza do poczucia głębokiej samotności. Dawniej człowiek walczył o wolność, walczył przeciwko dyktatorom i uciskowi, dziś jest niezależny, wolny, a tym samym wyizolowany i przerażony. Człowiek w dużym stopniu opanował przyrodę, zbudował fabryki, stworzył swój świat, jednak świat ten stał się jego panem, wobec którego człowiek czuje bezsilność. Ta konstatacja kondycji współczesnego człowieka prowadzi do wniosku, że zakorzeniony jest w nim głównie strach przed ustawicznie zmieniającą się rzeczywistością.

W nowej rzeczywistości szybko tracą znaczenie wartości jeszcze przed kilkudziesięciu laty uznawane za niepodważalne. W gwałtownie zmieniającej się rzeczywistości mogą mieć miejsce: ogólny upadek znaczenia wartości, kryzys kultury, zaburzenia relacji międzyludzkich, a w ostatecznym rachunku – degradacja społeczeństwa.

Na szczęście istnieje grupa wartości, które nie tylko nie tracą swego znaczenia, ale wręcz przeciwnie – ich ranga nieustannie wzrasta. Do tej grupy należą wolność, podmiotowość, indywidualizm, przedsiębiorczość i wiele innych.

Wolność była od najdawniejszych czasów stanem pożądanym przez większość ludzi. Jednak przeważająca część społeczeństwa

odczuwała w różnych zakresach poważne jej ograniczenia. Wynikały one z wielu przyczyn: determinującej roli pochodzenia społecznego, przynależności etnicznej, sytuacji materialnej, panującego autorytaryzmu, przyjętych rytuałów i obyczajowości. Inne wartości, na przykład miłość lub edukacja, nie miały szans urzeczywistnienia, gdy na przeszkodzie stawały bariery społeczne, ekonomiczne, kulturowe, oświatowe i inne.

Wydaje się, że zmiana jest dziś niemożliwa do zatrzymania. Przebiega ona bowiem:

[...] w sposób niekontrolowany – coś, co we wcześniejszych okresach wydawało się całkowicie niewyobrażalne i co uważano niemal za bluźnierstwa – teraz stopniowo staje się normą, pewnikiem, który zawsze zasługuje na kwestionowanie, staje się prawem nowoczesności, któremu wszyscy muszą się podporządkować, jeśli nie chcą zaryzykować upadku (Beck, Giddens, Lash, 2009, s. 45).

Uznając nieuniknioną zmian, zaakcentować należy rolę edukacji, rozumianej jako całościowy proces uczenia się, w przygotowaniu jednostki do życia i pracy w świecie zmiany. Człowieka nie ma się już do czego adaptować. Konieczne jest kształcenie do działania w warunkach nieustannej zmienności otaczającej nas rzeczywistości (Gerlach, 2001, s. 187).

W podobnym tonie brzmią zapisy zawarte w Raporcie Okrągłego Stołu uprzemysłowionych państw Europy (z lutego 1995 r.), gdzie czytamy, że:

[...] podstawowym zadaniem edukacji jest pomoc każdej jednostce w rozwijaniu jej zdolności i w stawianiu się całościowym bytem ludzkim, a nie narzędziem dla ekonomii. Nabywaniu umiejętności i kompetencji musi towarzyszyć kształtowanie charakteru, otwarcie

kulturowe i przebudzenie odpowiedzialności społecznej (*Nauczanie i uczenie się*, 1997, s. 26).

Naczelną dewizą edukacji powinno być umożliwienie ludziom kierowania swoim rozwojem. Edukacja, przyjmując za podstawę odpowiedzialne uczestnictwo jednostek i wspólnot, powinna umożliwić każdemu człowiekowi decydowanie o swoim losie (Suchodolski, 1983, s. 38).

Edukacja daje nam wielką nadzieję na to, że, jak pisze Zbigniew Kwieciński, potrafi w dobie kryzysu sprostać trudnym okolicznościom i ukształtować:

[...] człowieka pełnomocnego, potrafiącego rozwiązywać trudne zadania, mądrego i odpowiedzialnego, współodczuwającego i zdolnego do solidarnego współdziałania, umiającego dokonywać świadomych i mądrych wyborów spośród wielorakich ofert, mającego odwagę posługiwać się własnym rozumem (Kwieciński, 1999, s. 5).

Dotyczy to całej edukacji, zarówno tej szkolnej – dla dzieci, młodzieży i dorosłych, jak i pozaszkolnej, ogólnokształcącej i zawodowej.

Podsumowując całość rozważań, należy się zgodzić, że szerokie spektrum zmian wymaga od edukacji – zarówno w sferze teorii, jak i praktyki – adekwatnych programów, modeli strukturalnych czy działań nie tylko dydaktyczno-wychowawczych, ale również profilaktycznych, kompensacyjnych i modernizacyjnych, zorientowanych zarówno na teraźniejszość, jak i na przyszłość.

W niniejszym opracowaniu zawarto wiele rozważań dotyczących niniejszej problematyki. Zdaniem Heleny Marzec fundament życia społecznego stanowią wartości rodzinne. To w rodzinie uczymy się kluczowych umiejętności i przekonań, które kształtują naszą postawę wobec świata. To właśnie w rodzinie uczymy się, jak być dobrymi ludźmi i jak tworzyć wartościowe więzi. Systemy wartości zmieniają się, gdyż zmienia i przeobraża się świat, w którym żyjemy, a wraz z nim i my. Człowiek nie może powtórzyć swego życia, chodzi więc

o to, by przeżyć je w sposób udany, by nie popełniać wiele razy tych samych błędów, by szybko i mądrze uczyć się życia wartościowego, korzystnego dla jednostki i otoczenia.

W społeczeństwie współczesnym, społeczeństwie ryzyka na plan pierwszy wysuwa się wszystko to, co związane jest z procesem samorealizacji, gdyż człowiek współczesny chce tworzyć siebie według określonego przez siebie scenariusza. Chce żyć tak, jak sobie zaplanuje i według przyjętego przez siebie systemu wartości.

Często w rodzinach zamożnych więź emocjonalna, prawda, dobro i piękno ustępują przyziemnym wartościom, takim jak majątek, stanowisko, fałszywe przekonanie, że szczęście zależy od tego, co obecnie określa się mianem sukcesu. Nowy wymiar rodziny współczesnej, rodziny ryzyka, pozbawiony jest często fundamentalnych wartości i wzorów, wynikających z ról rodzicielskich. Brak internalizacji tych wartości i brak kontroli nad dziećmi wypacza osobowość młodych ludzi.

Marzena Dobosz przedstawia możliwe drogi rozwoju i zmian edukacji realizowanej przez szkoły, uwzględniając współczesne problemy, które ją dotyczą. Zdaniem autorki poprzez analizę aktualnych wyzwań, przed którymi stoją instytucje oświatowe, możliwe jest, aby kierunki rozwoju edukacji szkolnej zostały poddane refleksji na podstawie przyjętej ewolucyjnej lub rewolucyjnej postawy, a także postawy, która ukierunkowana jest na integrację tradycyjnych i alternatywnych form edukacji szkolnej. Jednakże należy zwrócić uwagę na dynamicznie zachodzące zmiany w rzeczywistości, które z jednej strony kreują nowe obszary i możliwości, będące inspiracją do wprowadzania zmian w szkole, z drugiej zaś tworzą pewnego rodzaju utrudnienia w jej dalszym rozwoju.

Anna Breś twierdzi, że to, w jaki sposób człowiek żyje wartościami, oddaje charakter i jakość ludzkiej egzystencji. Życie człowieka byłoby niepełne bez wartości, on sam nie mógłby być się osobą ani też uczestniczyć w życiu społecznym. Jest to proces długotrwały – w społeczeństwie wartości kształtują się przez całe pokolenia, za to ujawniają się w życiu każdej osoby jako zasady i standardy obyczajowości. Kategoria „społeczeństwo ryzyka”, zaproponowana przez socjologa Ulricha Becka, odnosi się do utraty poczucia bezpieczeństwa społeczeństwa globalnego, wywołanego przez nierówność społeczną,

terroryzm i zamachy samobójcze, ekologiczną destrukcję Ziemi w ujęciu globalnym i związane z tym katastrofy, wojny i światowy głód nią wywołany, ale również zagrożenia gospodarcze, prawne, religijne o zasięgu międzynarodowym. Wynikające z tego poczucie dysonansu wartości może stawać się źródłem konfliktu z grupą społeczną. Zachodzi potrzeba propagowania idei dialogu w społeczeństwie światowego ryzyka w celu otwarcia się na odmienną perspektywę wartościowania drugiej osoby, wzbudzenia poczucia solidarności i humanitarności. W omawianym artykule, po przywołaniu znaczenia samego pojęcia „wartość”, które jako fundament opisane jest w kontekście jego funkcji w życiu człowieka, w dalszej części ujęte ono zostanie w trzech wymiarach: filozoficznym, psychologicznym i socjologicznym. Kontynuację omawianego zagadnienia stanowi refleksja nad dysonansem wartości i istotą wartości społeczeństwa ryzyka. Całość kończą rozważania dotyczące roli wartości w życiu człowieka, które pełnią funkcję ochronną osobowości ludzkiej przed frustracją, stresem, traumą, zagubieniem w życiu.

Artykuł Kamili Lasocińskiej dotyczy analizy nowych wyzwań edukacyjnych w kontekście idei „społeczeństwa ryzyka” Ulricha Becka. Autorka tekstu akcentuje ważne potrzeby i możliwości wynikające z odpowiedzialności jednostki za własny rozwój, samorealizację i projekt życia. Jako istotne zadanie i cel współczesnej edukacji, w tym uczenia się osób dorosłych, autorka artykułu wskazuje obszar autokreacji, której wspomaganie może służyć edukacja biograficzna i metody dydaktyczne nawiązujące do obszaru sztuki.

W artykule Magdaleny Kracik i Krzysztofa Miraja ukazano wzajemne relacje między turystyką, edukacją kulinarną oraz dziedzictwem kulturowym, ze zwróceniem uwagi na jego ochronę i udostępnianie podróżnym. Aby zobrazować podjętą tematykę badawczą, przedstawiono kulinaria jako atrakcję turystyczną, istotę edukacji żywieniowej, regionalne produkty w turystyce gastronomicznej, lokalne artykuły spożywcze w turystyce, rodzime surowce w kuchni i ich powiązanie z ludowym dziedzictwem kulturowym. Artykuł ma nie tylko aspekt poznawczy, ale przede wszystkim nośną wartość aplikacyjną. Ukazuje bowiem różne powiązania pomiędzy turystyką, edukacją i dziedzictwem kulturowym, zwracając uwagę na możliwości ich rozwoju i koegzystencji. Współpraca taka powinna przełożyć się

na większą aktywność ekonomiczną lokalnej społeczności i wzrost gospodarczy regionu, w którym miejscowe dziedzictwo kulturowe będzie zachowane, udostępniane i promowane. W działaniach tych realizowane będą idee rozwoju zrównoważonego, a miejscowa ludność tworzyć będzie społeczeństwo obywatelskie silnie związane z danym miejscem oraz jego kulturą i historią.

W niniejszej publikacji zaprezentowane zostały również rezultaty dwóch projektów międzynarodowych. Grzegorz Granosik i Agata Granosik prezentują projekt ReadyTeddy Go! skierowany do dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, ich rodziców, opiekunów, nauczycieli i terapeutów.

Zdaniem autorów projekt dostarcza ciekawych i wartościowych materiałów wspierających samokształcenie oraz innowacyjnych rozwiązań technologicznych rozwijających kompetencje społeczne, komunikacyjne i cyfrowe dzieci ze spektrum autyzmu lub z niepełnosprawnością intelektualną. Artykuł przedstawia efekty prac konsorcjum złożonego z siedmiu organizacji realizujących projekt Erasmus+ w ramach partnerstwa współpracy w sektorze edukacji szkolnej. Szczególną uwagę poświęcono aplikacji webowej z tytułowym awatarem TEDDY oraz wynikom pilotażu zrealizowanego pod koniec roku 2023 w sześciu krajach europejskich.

Ostatni artykuł, autorstwa Kamili Witerskiej, jest próbą pokazania, w jaki sposób metoda dramy oraz storytelling mogą zostać wykorzystane w edukacji do wartości, na przykładzie ich wykorzystania w projekcie Remembrance. Wykorzystanie historii i tworzenie ich w procesie edukacyjnym angażuje uczniów emocjonalnie. Drama idzie o krok dalej i włącza do storytellingu ciało i działania w przestrzeni fizycznej. Drama i storytelling to metody, na których postanowili oprzeć działania edukacyjne partnerzy projektu Remembrance, realizowanego w programie europejskim Erasmus+. Głównym celem projektu było wywołanie dyskusji wśród studentów na temat sposobów przeciwstawienia się dyktaturom oraz znaczenia wolnych mediów i otwartej debaty w dzisiejszym społeczeństwie demokratycznym.

Bibliografia

- Beck U. (2002), *Spoleczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Beck U., Giddens A., Lash S. (2009), *Modernizacja refleksyjna*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Fromm E. (2000), *Niech się stanie człowiek. Z psychologii etyki*, Warszawa–Wrocław: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gerlach R. (2011), *Edukacja zawodowa wobec zmiany cywilizacyjnej*, „Edukacja. Studia. Badania. Innowacje”, nr 2.
- Giddens A. (2010), *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Komisja Europejska, XXII Dyrekcja Generalna ds. Wychowania, Kształcenia i Młodzieży (1997), *Nauczanie i uczenie się: na drodze do uczącego się społeczeństwa. Biała Księga Kształcenia i Doskonalenia*, tłum. K. Pachniak, Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP.
- Kwieciński Z. (1999), *Edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności*, [w:] J. Koziński (red.), *Humanistyka przelomu wieków*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Suchodolski B. (1983), *Wychowanie i strategia życia*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.